

I. ELŐSZÓ

Néhány megjegyzés E. Beneš második világháború alatti tevékenységéről

1938. október 1-én a csehszlovák kormány elfogadta a müncheni szerződést. 1938. október 3-án Beneš köztársasági elnök lemondott tisztségéről, majd október 22-én külföldre távozott. Ezzel kezdetét vette Beneš második emigrációja.

Egy-egy rövid angliai ill. amerikai utazás után 1939. október 17-én Párizsban megalakította a Csehszlovák Nemzeti Bizottmányt, amely ünnepélyesen deklarálta, hogy: „...el vagyunk szánva a szabad és demokratikus Csehszlovák Köztársaság kiharcolására és védelmére”.

A hadiesemények miatt (Németország villámháborúja Franciaország ellen) a Beneš-féle Bizottmány Londonba tette át székhelyét és rövid idő elteltével ideiglenes kormánnyá nőtte ki magát, mivel a Szovjetunió kormánya 1941. július 18-án, illetve Anglia kormánya 1941. július 30-án a Csehszlovák Nemzeti Bizottmányt ideiglenes csehszlovák kormánynak ismerte el.

Beneš már párizsi tartózkodása alatt foglalkozni kezdett Csehszlovákia és Közép-Európa háború utáni újjászervezéséről. Beneš egy konföderációs tervet dolgozott ki, amelyet a rangos amerikai külpolitikai folyóiratban a FOREIGN AFFAIRS-ben publikált. Eszerint: Először egy csehszlovák-lengyel konföderációt kell létrehozni, amely kiindulópontja lesz egy szélesebb közép-európai államszövetségnek. Ezen szövetség északi szárnyát Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország és Ausztria alkotta volna, míg a déli szárnyba Jugoszlávia, Románia, Bulgária és Görögország tartozott volna.

Beneš felvette a kapcsolatot a Londonban tartózkodó Sikorskyval (az emigráns lengyel kormány fejével). Az első konkrétumok 1942. január közepén születtek meg: a lengyel és a csehszlovák emigráns kormányok elnökei Londonban aláírták a két ország előzetes konföderációs megállapodását és Kazimierz Sosnkowski lengyel tábornok irányításával létrehoztak egy konföderációs bizottságot.

Csakhowy Londonban az emigráns kormányfők hiába álmodoztak. A londoni szovjet követ, Majszkij, 1943 márciusában közölte Eden angol külügyminiszterrel, hogy kormánya a konföderációs terveket nagy figyelemmel kíséri, és ezeket csak akkor hajlandó támogatni, ha a megalkotandó konföderáció államfői a Szovjetunió irányába barátságos politikát folytatnak.

Bogomolov ezen megnyilvánulása elsősorban az emigráns lengyel kormány felé volt figyelmeztetés. Hiszen Sikorski igen aktív politikát fejtett ki egy szovjetellenes Lengyelország megteremtése érdekében. Ráadásul 1943. áprilisában kipattant a Katyn-i tömegsírok ügye is. (Ma már tudjuk, hogy Sztálin parancsára a NKVD 4800 lengyel tisztet likvidált a katyni erdőben). Sikorski a Nemzetközi Vöröskereszthez fordult az ügy kivizsgálása érdekében. Erre a lépésre válaszul a Szovjetunió megszakította a diplomáciai viszonyt Lengyelországgal.

Beneš gyorsan reagált ezekre a fejleményekre, felismerte, hogy Moszkvában nem nézik jó szemmel a csehszlovák-lengyel konföderációs elképzeléseket. Így 1943. április 24-én közölte Bogomolov nagykövettel: a maga részéről a konföderáció ügyét lezártnak tekinti. A lengyelek helyett inkább Moszkvával szövetkezne. Beneš hosszútávú együttműködési és barátsági szerződést ajánlott fel Sztálinnak.

Beneš emlékirataiban a lépését úgy indokolta meg, hogy a keserű müncheni leckéből (amikor Anglia és Franciaország cserbenhagyta Csehszlovákiát) mindenekelőtt azt a következtetést vonta le, hogy országa nemzeti biztonságának elengedhetetlen feltétele a Szovjetunióval való jó kapcsolat.

Akár elfogadjuk Beneš magyarázatát, akár nem, az kétségtelen tény, hogy Beneš 1943. decemberében Moszkvába utazott, tárgyalt Sztálinnal és Molotovval, és megkötötte a szovjet-csehszlovák szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződést.

Az alábbiakban közölt forrás ezen decemberi tárgyalásokról szól. A tárgyalásokon mindvégig jelen volt Beneš kancelláriájának főnöke, Smutny, aki a csehszlovákiai kommunista hatalomátvétel után emigrációba kényszerült. Emigrációs évei alatt kimentett iratait rendezte, de 1964-ben bekövetkezett haláláig nem fejezte be ezen munkát. Hátraha-

gyott iratai a New York-i Columbia Egyetem Orosz és Kelet-Európai Történelmi és Kulturális Levéltárába kerültek. Egy cseh származású amerikai történész, Vojtech Mastny, a zömmel cseh nyelvű jegyzőkönyveket angolra fordította és 1972-ben „The Beneš–Stalin–Molotov Conversation in Dezember 1943” címmel publikálta a JAHRBÜCHER FÜR GESCHICHTE OSTEUIROPAS című nyugatnémet, ill. a THE AMERICAN HISTORICAL REVIEW-ban. Ezen kötet magyarul írt szövege az Osteuropas imént említett cikke alapján született meg. Kivételt csupán „A szovjet-csehszlovák szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződés” képez, amelyet a Halmosy-féle dokumentumgyűjteményből kölcsönöztünk.

Gulyás László